

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ

Η ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ
ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΓΚΑΪΤΕ ΤΖΟΒΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΗΣ
(Θεσσαλονίκη 6 και 8 Νοεμβρίου 1918)

Ἐκθεσις
Γκαϊτε Τζοβαροπούλου
ὑποδιοικητοῦ Σιδηροκάστρου

Ἡ προέλασις τῶν βουλγαρικῶν στρατευμάτων κατά μῆνα Αὐγούστου 1916, ἐπέφερε καί τήν κατάργησιν τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν ἐν Σέρρας καί λοιπῇ Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ, ἀπό τὰς πρώτας δ' ἡμέρας τῆς καταλήψεως τῶν μερῶν τούτων, ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὁ τρόμος καί ἡ ἀπελπισία ἐπεκάθισε ἐφ' ὅλων τῶν δυστυχῶν Ἑλλήνων. Περί Ὀθωμανῶν καί Ἑβραίων οὔτε λόγος νά γείνηται, διότι οὗτοι ἔπαιξαν τό μέρος των, ὡς συνήθως γίνεται, καί ἐπέπλευσαν κερδοσκοπήσαντες. Χωροφυλακή καί στρατός ἀνεχώρησαν εἰς Görlitz τῆς Γερμανίας περί τὰς 22–25 Αὐγούστου καί οὕτω κάθε ἐλπίς ἐξέλιπε· ἡ πείνα μέ τούς πλοκάμιους τῆς περιέζωνε τήν πόλιν καί ἀρπαχθέντων τῶν στρατιωτικῶν ἑλληνικῶν ἀποθηκῶν, σωτηρία ἡμῶν ἐναπέμεινε τό βαλάντιον καί μόνον. Ὅποιος θά εἶχε πολλά χρήματα, αὐτός καί θά ἔζη. Αὐτό τέλος πάντων καθαρά ὁ καθεῖς τό ἔβλεπε. Ἀπό τὰς πρώτας ἡμέρας ἤρξαντο κακώσεις, ἐκβιασμοί γυναικῶν, μαστιγώσεις, συλλήψεις καί φόνοι, οὕτως ὥστε ἡ εἰς τήν ἀγοράν κυκλοφορία τῶν καλῶν πολιτῶν ἔπαυσε. Πάντες οἱ ὑπάλληλοι σχεδόν ἐκρύπτοντο ἐκ φόβου. Φρούραχος διορίσθη κάποιος ταγματάρχης Ράτσεφ, ἀλλά ἐπ' ὀλίγον — διότι οὗτος μετετέθη εἰς Δεμίρ Ἰσσάρ, ἔνθα καί ἐφρονεύθη ἀμέσως ἐν συμπλοκῇ — ἀντικατεστάθη δέ ὑπό τοῦ Σφετισλάφ Γεωργήφ, λοχαγοῦ τοῦ 14 Πεξικοῦ Μακεδονικοῦ συντάγματος, φοβεροῦ διώκτου τῶν Ἑλλήνων. Οὗτος παρέμεινε ὡς Φρούραρχος Σερρών

[**Σημείωση Μεταγραφῆς** (Σ.Μ.): Στο σημεῖο αὐτό τελειώνει το κείμενο τῆς πρώτης σελίδας τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλά ἀπό κάτω υπάρχει ἡ σημείωσις: «Πρός τόν Κύριον Πρωτονοτάριον Διευθυντή τοῦ Γραφείου τοῦ Τύπου», ἡ οποία πιθανότατα προστέθηκε κατά τήν κατάθεσιν τῆς «Ἐκθεσις».]

ἐπί 9 μῆνας, εἰς τό διάστημα δέ τῶν ἐννέα αὐτῶν μηνῶν ἡ πόλις κυριολεκτικῶς ἐμαρτύρησεν. Ἄνθρωποι πολλοί ἐκακοποιήθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν ὥστε ἐκ τῶν βασανιστηρίων ἐξέπνευσαν. Αἱ φυλακαί ἐγέμισαν ἀπό δυστυχεῖς ἀθώους καί τότε ἀπεφυλακίσθησαν ἐκ τῶν φυλακῶν ἔνθα ἐκακοποιήθησαν, ὁπότε ἐπεβλήθη τό χρῆμα ὡς ἐξαγορά. Δυστυχῶς εὐρέθησαν πρόσωπα Ἑλληνες ἐκ Σερρῶν, γυναῖκες καί ἄνδρες πολλοί, οἵτινες πολλά συνεισέφεραν εἰς τοῦς Βουλγάρους, ὑποβοηθοῦντες διά τῶν προδοσιῶν των τό καταστρεπτικόν καί ἐξοντωτικόν κατά τῶν Ἑλλήνων πρόγραμμα. Τοιαῦτα καθάρματα ἀκόμη εὐρίσκονται ἐν τῇ ζωῇ.

Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ στρατηγός Τάνεφ, γενικός Διοικητής Μακεδονίας ἐδρεύων ἐν Δράμα ἐπεσκέφθη τάς Σέρρας μετά τοῦ Ταγματάρχου Πουτκάμερ, Γερμανοῦ, καί ἐγκατέστησε τάς ἀρχάς, ἀλλά μόνον κατ' ὄνομα, ποτέ δέ καί κατ' οὐσίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς 22 Ἰουνίου 1917, ἡμέραν τῆς ἀπελάσεως ἡμῶν, οἱ Ἑλληνες ὑπάλληλοι ἦσαν μία ἀπλή σκιά. Διότι, πῶς εἶνε δυνατόν νά ὑφίστανται ἀρχαί ὁπότεν ἐν τῷ ἄνω ὀρόφῳ τοῦ Διοικητηρίου εὐρίσκονται οἱ Ἑλληνικαί Ἀρχαί ἐν τῷ κάτω δέ τοιαύτῳ ἡ Ἱερά Ἐξέτασις τῆς Βουλγαρίας ἔνθα ἐμαστιγοῦντο κατά δεκάδες καθ' ὥραν οἱ Ἑλληνες ἀναίτιοι, αἱ δέ φωναί των ἠκούοντο μέχρις ἡμῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι πολλά ὑπέστημεν ἀπό τῆς 22 Ἰουνίου 1917 καί ἐντεῦθεν, κατά τό διάστημα τῆς διαμονῆς ἡμῶν ὡς ὀμήρων ἐν Βουλγαρίᾳ, ἀδιστακτικῶς ὅμως δύναμαι νά εἶπω ὅτι 22 Ἰουνίου δι' ἡμᾶς ἦτο ἡμέρα σωτηρίας, διότι ἡ παραμονή μας ἐν Σέρραις περαιτέρω ἦτο ἀδύνατος καί λόγω τῶν διωγμῶν καί μυριῶν ἄλλων κινδύνων ἀλλά καί λόγω πείνας, καθ' ὅτι ὁ ἐξ ἀσιτίας θάνατος ἔκαμνε θραῦσιν. Οὐδεμία πρόνοια ἐκ μέρους τῶν Βουλ. ἀρχῶν, ὁ Δῆμος ἄνευ ἐλέγχου ὑπό τῆς Νομαρχίας παρεδόθη εἰς καταχρήσεις καί οὕτω ἐγενήθη ἀγεφύρωτον χάσμα, δυσαρέσκεια ἀπειραι δυσανασχέτησης καί δυσφορία κατά τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας, ἥτις παρέδωκε τόν πληθυσμόν εἰς τήν διάκρισιν τῶν λύκων.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἦτο ἡ κατάστασις ὁπότε ὁ τόν Γεωργήεφ ἀντικαταστήσας φρούραρχος Φιλιππῶφ, λοχαγός ἐκ Φιλιππουπόλεως τοῦ 42 Πεζ. Συντάγματος, μετριοπαθῆς καί συντηρητικῶς ἀρκετά, μᾶς διέταξε νά ὑποστήλωμεν τήν ἐκ τοῦ Διοικητηρίου σημαίαν 21 Ἰουνίου. Τήν 22 ἰδίου, λίαν πρωί διά τοῦ στρατιώτου του, ὁ φρούραρχος μ' ἐκάλεσε καί μέ διέταξε ἐντός μιᾶς ὥρας νά ἐτοιμασθῶ καί νά ἀναχωρήσω εἰς Βουλγαρίαν· τό αὐτό διέ-

ταξε και εις τούς λοιπούς δημοσίους υπαλλήλους. Καί οὕτω ὑπό αὐστηράν κουστοδίαν, ἀφοῦ προηγουμένως μᾶς ἐγένετο ἔρευνα ἐπί τῶν ὀλίγων ἀποσκευῶν μας κι μᾶς ἀφηρέθησαν αἱ σημειώσεις, βιβλία καί κάθε χαρτί/ ἐμέ μοι ἀφήρεσαν 10 ὁμολογίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἓν εὐαγγέλιον καί μία μέθοδον γερμανικῆς/ πεζῆ ἄνευ ἄρτου καί μέ πολλές ταλαιπωρίας ἐφθάσαμεν εἰς Πόρνα¹ σιδηροδρομικόν σταθμόν, ὁπόθεν, κινδυνεύοντες νά φονευθῶμεν ὑπό τῶν ἀγγλικῶν ἀεροπλάνων, νύκτωρ καί διά βαγονίων ὀλοτελῶς ἀνοικτῶν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου μᾶς ἐγένετο ἡ ἀπολύμανσις. Καθ' ὁδόν αἱ ὕβρεις, οἱ προπηλακισμοί καί τό ξυλοκόπημα καθ' ἡμῶν ὑπό τῶν σκοπῶν μέχρις ὅτου φθάσαμεν εἰς Σιούμεν, καί τοῦτο ἐντός 7 ἡμερῶν, ἦσαν συνήθη καί εἰς τήν ἡμερησίαν διάταξιν. Κάτι ἄλλο παρετήρησα εἰς ὅλων τά πρόσωπα, ὅσων ἔτυχον νά ἐξορίζωνται, πάντες ψυχικῶς ἦσαν ἰσχυροί καί οὐδεὶς ἔχασε τό θάρρος του.

Ἀφικθέντες εἰς Σιούμεν, πάλιν πεζῆ καί φορτωμένοι τάς ἀποσκευάς μας ὑπό αὐστηροτάτην στρατιωτικὴν συνοδείαν, μᾶς ὀδήγησαν εἰς τό λουτρόν διά τόν τύπον — γελοιοδέστατον πράγμα ἐν τῇ ζωῇ μου δέν ἐδοκίμασα — διότι ὁ λουτρός ἦτο πολύ μακρὺς, μέ εὐθρασιμένα τά παράθυρα, καί οὕτω, γυμνοὶ ὡς τά πρόβατα ἐν μάνδρα, συνεσφυνώθημεν ὥστε ἦτο ἀδύνατον νά κινηθῶμεν. Τά φορέματά μας ἐπέρασαν ἀπὸ τόν κλίβανον, καμένα σχεδόν, καί οὕτω ἐν χρῶ κεκαρμένοι ὡς νευρόσπαστα, τέλειοι παληάτσοι, μεταφέρθημεν εἰς Λάγερ, τόπον στρατοπεδεύσεως μακρᾶν τῆς πόλεως μίαν περίπου ὥραν, προορισμένον διά τούς ἀπελαυνομένους ἢ αἰχμαλώτους.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελάσεως μέχρι τῆς συγκεντρώσεως ἡμῶν εἰς τό Λάγερ, οὐδεὶς ποτέ μᾶς ἠρώτησε ἂν ἔχωμεν φάγει τό χρονικόν διάστημα 9 ἡμερῶν διά νά ζήσωμεν δέ, ἠγοράζαμεν εἰς μεγάλας τιμὰς τόν ἄρτον κρυφίως ὡς καί τά ἄλλα ὑπάρχοντα τρόφιμα, δωροδοκοῦντες τούς σκοπούς νά μᾶς ἐπιτρέπουν τοῦτο.

Τό Λάγερ τῆς Σιούμεν εὐρίσκεται μίαν περίπου ὥραν μακρᾶν τῆς πόλεως ἐν εὐρεῖα πεδιάδι. Ὑπόστεγα ἢ μᾶλλον ὑπόγεια, χῶμα ἄνωθεν — χῶμα κάτωθεν, μία θύρα σπασμένη καί δύο παράθυρα σπασμένα, ἐν ὄλῳ 100 τοιαῦτα μπουδρούμια καί περιφραγμένα μέ συρματοπλέγματα.

Ἐδῶ μᾶς ἐτοποθέτησαν ὡς σαρδέλας νά διανυκτερεύσωμεν.

1. Σημερινός Γάζωρος Σερρών (Σ.Μ.).

Ἐπειδή ὅμως εἶχον συγκεντρωθῆ πολλοί Ἕλληνες ἀπό διάφορα μέρη καί ὁ χῶρος δέν ἐξήρκει, πολλοί διέμενων εὐτελῶς εἰς τό ὑπαιθρον. Λόγω τοῦ μεγάλου ψύχους πολλοί ἠσθένησαν καί ἀπέθανον, μεγάλαι δωροδοκίαι ἐγένοντο πρὸς ἐξευρέσιν ἐνὸς ὑποστέγου τοιούτου, δ.λ.δ. ἐγένετο οἱ ἐξῆς κωμοδία. Διὰ νά μή διανυκτερεύσωμεν ἐν ὑπαίθρῳ, ἐδωροδοκεῖτο ὁ λοχίας 400-500 λέβια δι' ἐν ὑπόστεγον. Ἐτοποθετόμεθα ἐντὸς αὐτοῦ καί ἐνομιζομεν ὅτι θά ἠσυχάζομεν, ἀλλά 2 ἢ 3 ὥρας μετὰ τοῦτο ἤρχετο ἄλλος λοχίας, μᾶς ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ὑποστέγου (παλάτκας) καί ἐτοποθέτει ἄλλους δωροδοκήσαντας αὐτόν. Καί κατ' αὐτόν τόν τρόπον αἱ παλάτκαι ἔπαιζον ρόλον πλειοδοτικῆς μυστικῆς δημοπρασίας ἐν γνώσει τοῦ διευθυντοῦ τοῦ λάγερ λοχαγοῦ Πετρώφ, ἐφέδρου ἐκ Ράζγορα. Ἡ ἀγωνία αὐτῆ διήρκεσε ἐπὶ 10-15 ἡμέρας.

Σπουδαῖον ρόλον ἔπαιξε τό ὕδωρ. Μία καί μόνη κρήνη ὑπῆρχε, ἀλλά αὐτῆ πολὺ μακράν. Ἐξ αὐτῆς ὑδρεύετο ὄλον τό Λάγερ, ἀλλά ὡς ἐξῆς: 2-3 βαρέλια ἐπὶ διτροχου ἀμάξης ἐγεμίζοντο ὑφ' ἡμῶν καί μετεφέροντο εἰς ὀρισμένον μέρος πρὸ τῶν ὑποστέγων. Ἐξ αὐτῶν τῶν βαρελίων θά σβίσουν τὴν δίψαν των τόσαι χιλιάδες ἐλλήνων. Τοιοῦτος ἦτο ὁ συνωστισμὸς πέριξ τῶν βαρελίων ὥστε ἦτο ἀδύνατον νά προιμηθευθῆ τις ὕδωρ. Ὡς ἐκ τούτου ἠναγκαζόμεθα διὰ μεγάλης δωροδοκίας νά ἀγοράζωμεν πολὺ ἀκριβὰ τό ὕδωρ, διότι δέν ἦτο ἐπιτετραμένον νά πηγαίνωμεν εἰς τὴν κρήνην.

Αἱ ἀρχαὶ τὰ ἔβλεπον ὅλα αὐτὰ καί εἰς τὰ παράπονά μας ἐγέλων ἐμπαίζοντες. Τοιαύτη ἐν σκιαγραφίᾳ ἦτο ἡ ζωὴ ἡμῶν ὅποτε ἦλθε ἐπιτροπή ἐκ Σόφιας ὑπὸ ἓνα ἀξιωματικόν λοχαγόν καί ἓνα ὑπολοχαγόν μετὰ τοῦ γραμματέως των, οἵτινες ἀγρίως κτυπώντας ἡμᾶς ἐταξινόμισαν εἰς ὀμάδας καί μᾶς προόρισαν διὰ διαφόρους καταναγκαστικὰς ἐργασίας.

Ἡ Σιούμεν ἦτο τό κέντρον τῆς συγκεντρώσεως ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀπελαθέντων ἐνταῦθα ἦσαν καί τὰ γενικά γραφεῖα. Ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἐπειδή ἐγνώριζον τὴν Βουλγαρικὴν, διορίσθην γραμματεὺς ἤρξαντο λοιπόν ἡ κατὰ ὀμάδας ἀποστολὴ Ἑλλήνων κατὰ τόν χεῖριστον τρόπον, ὑπὸ αὐστηράν συνοδείαν, ἀποστολὴ εἰς τὰ διάφορα ἔργα. Οὕτω ἐστάλεισαν εἰς Κάρνομπατ, Σόφίαν, Τσερβέν, Μπρέκ, Πλιάτσκοβτσα, Ὀσμάν Παζάρ, Ποζιάρεβο, Κίτσεβο, Μαρίτσι κ.λ. κ.λ. Τοιαύτη ἀταξία παρετηρήθη εἰς τὰ βιβλία των, ὥστε καί μέχρι σήμερον ἀκόμη δέν ἠδυνήθησαν νά τακτοποιήσουν μίαν σειράν. Ἐν πρώτοις τὰ πλεῖστα ὀνόματα

ὄχι μόνον ἠλλάξαν ὥστε νά καταστοῦν ἀγνώριστα, ἀλλά καί μετατράπησαν εἰς Βουλγαρικά οὕτως ὥστε ἐγελοιοποιήθησαν. Ἀπό ἀντιγραφῆς εἰς ἀντιγραφὴν π.χ. ὁ Κωνσταντῖνος Κεχρομπάρης ἔγινε Κάτωσ Κεμποσίωβ, ὁ Ἰωάννης ἔγινε Ἰβάν, ὁ Νικόλαος ἔγινε Κόλιος, τὰ ἐπίθετα παντελῶς παρεφθάρησαν καί ἔγιναν ἀγνώριστα. Ἐξ ὅσων ἠδυνήθησαν νά ἀντιληφθῶ καί νά ἴδω, ἀπηλάθησαν 80–85.000 Ἕλληνες ἄρρενες καί θήλεις ἀπό νηπίων μέχρι 70 ἐτῶν γέροντες. Εἰς καταναγκαστικά ἔργα ἐστάλησαν καί γέροντες ἀνάπηροι, χωλοὶ ἢ ἄλλοι ἀσθενεῖς μὴ δυνάμενοι νά ἐργασθοῦν, ἔνθα ἐκ τῶν στερήσεων εὗρον τὸν θάνατον. Ἡ τροφή ἦτο εἰς ἄρτος πολὺ κακὸς καί φασόλια νερόβραστα. Πάντες ὑπέφεραν ἀπὸ διάρροϊαν, πολλοὶ ἀπέθανον. Οἱ ἀπόπατοι διὰ τοὺς ἄρρενας καί θήλεις εὐρίσκοντο ἐν ὑπαίθρῳ, οὕτως ὥστε τοῦτο δι' ἡμᾶς ἦτο τέλειον μαρτυρολόγιον. Τόσον ἐπικλινεῖς ἦσαν αἱ ὀπαὶ τῶν ἀποπάτων καί βαθεῖς, ὥστε ἀρκετοὶ ἔπεσαν ἐντὸς τῶν βόθρων τούτων. Ἐπειδὴ δέ οἱ ἀπόπατοι οὗτοι ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τὰς καλύβας ἡμῶν 1840 βήματα καί ἦτο ἀδύνατον ὁ πάσχων ἐκ διαρροΐας νά προκάμῃ, ἴδομεν σκηνάς τόσον γελοίας καί λυπηράς, ὥστε ὁ νοὺς τοῦ ἀνθρώπου νά τὰ χάσῃ. Ἐγὼ αὐτὸς μίαν ἡμέραν εἶδον δύο στρατιῶτας νά ξυλοκοποῦν ἓνα Ἕλληνα καί νά τοῦ τριβουν τό πρόσωπο ἐπὶ τῶν κόπρων. Εἶδομεν καθηγητὰς καί ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἀνθρώπους νά μεταφέρουν τὰς τυχόν εὐρεθείσας κόπρους ἐν ὑπαίθρῳ, διὰ τῶν χειρῶν των (μέ τίς φούχτες) εἰς ἀπόπατον καί ἐκεῖ νά τὰς ρίπτουν.

Μίαν ἡμέραν ἔστειλαν ἀγκαρία εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν 75 ἐργάτας νά ἀποβιβάζουν κιβώτια ὀβίδων μεταξύ τῶν ἐργατῶν τούτων ἦσαν καί 5–6 μαθηταὶ σχολείων ἡλικίας 15–18 ἐτῶν. Εἶδον ἐγὼ αὐτὸς τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς παῖδας νά μεταφέρουν βάρη 40–50 ὀκάδων, καί ξυλοκοπημένους διότι δέν ἠδύναντο νά βαστάσωσι τό βαρὺ φορτίον των. Ὅλοι ὅσοι ἐστέλοντο εἰς τὰς διαφόρους πόλεις διὰ τὰ καταναγκαστικά ἔργα, ὑφίσταντο σωματικὴν ἔρευναν καί ἀφαιροῦντο τὰ χρῆματά των, ἀφοῦ τοὺς ἔδιδον οὐχὶ πλέον τῶν 50–60 λεβίων.

Ἐπῆρχε μία ἐπιτροπὴ ἀξιωματικῶν ὑπὸ τὸν λοχαγόν τοῦ Πεζικοῦ Καρὰ Μίνκωφ ἐκ Σιούμεν, τύπος ιδιόρρυθμος μέ τὰς Bakenbarbes καί διὰ τὴν μέχρι ἐγκεφάλου διαφθοράν αὐτοῦ καί ὁ ταγματάρχης τοῦ Ἰππικοῦ Σιούμεν Μπόσκωφ, αὐτοὶ ἀφήρουν τό χρῆμα τῶν δυστυχῶν ὁμογενῶν καθ' ἣν στιγμὴν ἦτο ἡ μόνη

παρηγορία των ἥτις ἐναπέμεινεν, διά τό ζωντανόν νῆμα τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων ἔνθα προορίζοντο νά μεταβῶσιν τὰς πρώτας 4-5 ἡμέρας οὐδεμίαν σημείωσιν κράτησαν, ἀπό ποῖον πόσα χρήματα ἔλαβον, μετά τήν πέμπτην ἡμέραν προσετέθη εἰς τήν ἐπιτροπήν αὐτήν καί ἐξ ἡμῶν εἷς ἱερεὺς καί ὁ βουλευτής Δέκος.

Κατά τούς ἰδικούς μου ἀκριβεῖς λογαριασμούς 1 1/2 ἑκατομύριον δραχμῶν ἀφηρέθησαν, ἐπεστράφησαν δ' ἀργότερον κατόπιν διαβημάτων εἷς τινας μόνον τὰ ἀφαιρεθέντα χρηματικά ποσά, ἀλλά τὰ ἐπιστραφέντα δέν ὑπερβαίνουν τό 1/2 ἑκατομύριον τὰ λοιπά κρατοῦνται καί μέχρι σήμερον. Πολλῶν τὰ χρήματα, διά νά μή ἀφαιρεθοῦν, ἐρράπτοντο εἰς διάφορα μέρη τῶν ἐνδυμάτων ἢ ἐντός τοῦ ἄρτου ἢ καί ἀλλαχοῦ ἐτοποθετοῦντο. Μόνο ζῶσα φωνή καί ἀφήγησις δύναται νά χαρακτηρίσῃ τήν εἰκόνα αὐτήν οὐχί δέ καί ὁ χάρτης οὗτος.

Ὡς ἐκ τῆς θέσεώς μου, γραμματέως δυναμένου νά ἔρχομαι εἰς ἐπικοινωνίαν μεθ' ὄλων τῶν ὑποστάντων σωματικῆν ἔρρευνα καί μή, ἔσωσα τὰ χρήματα πολλῶν μέ κίνδυνον τοῦ νά ξυλοκοπηθῶ καί κακοποιηθῶ· μάρτυς ἔστω ὁ δεσπότης Δεμίρ Ἰσάαρ, οὔτινος τὰ χρήματα ἔσωσα, διότι καί τούς ἱερεῖς καί μοναχοὺς ἐγένετο ἔρρευνα αὐστηρά, παρ' αὐτῶν δέ ἀφηρέθη εἰς χρυσόν ὀλόκληρον τό χρηματικόν πόσον καί ἄνευ χρημάτων τούς ἔστειλαν εἰς Σεβλίεβον· ἀργότερον δέ ἐπληροφορήθη ὅτι ἐπεστράφησαν ταῦτα εἰς αὐτούς.

Κατά τήν γενόμενῃν εἰς ὀμάδας ἀποστολήν τῶν Ἑλλήνων ὀμῆρων διά τὰ καταναγκαστικά ἔργα, φόβος καί τρόμος κατελάμβανε τόν καθένα διότι εἶχομεν πλέον πληροφορηθῆ ὅτι καταναγκαστικά ἔργα εἶνε ἰσοδύναμα μέ τόν θάνατον. Οὐδεμίαν παράκλησις ἤσχιεν, τό ξύλο καί αἱ κακώσεις δέν μᾶς ἔκαμαν ἐντύπωσιν, αἱ μύρια στερήσεις ἦσαν μηδέν καί ἐλησιμονοῦντο πρό τοῦ μεγίστου κινδύνου τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων.

Πολλοί ὑπάλληλοι, ἔμποροι, ἐπιστήμονες καί ἀνώτατοι τῆς κοινωνικῆς τάξεως ὁμογενεῖς, παρ' οὐδενός ἔχοντες ἐλπίδα, βλέποντες ὅτι εἶνε δυνατόν κάτι νά γείνη διά τῶν χρημάτων, μοι παρεκάλεσαν ὅπως προτείνω δωροδοκίαν εἰς τόν Λοχαγόν ἐπί τῆς ἀποστολῆς τῶν Ἑλλήνων Πονῶφ διά τὰ ἔργα. Τοῦτο καί ἐγένετο, δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου δέν μετακινήθησαν ἐκ Σιούμεν καί εἰς τὰ ἔργα δέν ἐστάλησαν περί τὰς 2 χιλιάδας, οἵτινες ἀργότερον ἐγκατεσπάρησαν εἰς διάφορα χωρία καί κωμοπόλεις ὡς ἐργάται ἐλαφρῶν ἐργασιῶν, καταβάλλοντες εἰς τό δημόσιον ἡμερησίως ὀρισμένον χρηματικόν ποσόν ἀναλόγως τῆς ἐργασίας· δλδ. 4,20 ἢ

πρώτη τάξις, 3,70 ή δευτέρα και 2,10 ή τρίτη. Ο ύποφαινόμενος κατέβαλα εις τό δημόσιον 4,20 ήμερησίως από τήν 14 Ὀκτωβρίου 1917 μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐκ Σιούμεν 20 Ὀκτωβρίου. Διά τās δωροδοκίας ταύτας εἶνε ἀληθές ὅτι ἐσώθησαν ἀρκετοί τήν δέ δωροδοκίαν οἱ Βούλγαροι ἐνήγαγον εις ἐπιστήμην οὔτως ὥστε ἀπό του ἀπλοῦ στρατιώτη μέχρι τοῦ στρατηγοῦ ἀπετελεῖτο ἕν λωποδιτικόν δίκτιον.

Εἰς τό Λάγερ ἐγένοντο ἀτιμώσεις πολλάί. Ἀξιωματικοί Πετρώφ, Τρόμπεφ, Κίνεφ, Μάντωφ, ὑπαξιωματικοί Ράσεφ, Τσιακίρωφ, ἠσέλησαν ἐπί παρθένων καί γυναικῶν, τινά δέ (Ἐριφύλη Σάββα) ἐκ Καβάλας, πρό 3 μηνῶν [.....] μετὰ δακρύων μοι ἐδιηγῆθη τά ὅσα ἔπαθον μία ἐσπέραν, πρῶγμα τό ὅποιον ἐγώ ἐγνώριζον.

Ὅταν πλέον ἐστάλησαν οἱ πλείστοι εις τά ἔργα καί εις τά Λάγερ δέν ἔμειναν εἰμῆ οἰκογενειάρχαι καί οἱ λοιποὶ δωροδοκῆσαντες, ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ κήρυξ ἐκήρυξε εις τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως Σιούμεν ἵνα πάντες ὅσοι ἐπιθυμοῦσι νά λάβωσι ὑπηρετρίαν, νά ἐπισκεφθῶσι τό Λάγερ καί νά ἐκλέξωσιν. Τό Λάγερ ἀπό ἀρχάς Ὀκτωβρίου μέχρι τέλους αὐτοῦ μετεβλήθη εις ἀνθρωποπάζαρον ἀνώτεροι καί κατώτεροι ἀξιωματικοί, πάσης τάξεως ἄνδρες καί γυναῖκες παρουσιάζοντο καί ἄνευ πολλῶν διατυπώσεων ἐλάμβανον ὑπηρετρίας ὄχι μικροτέρας τῶν 13 ἐτῶν, οὐχί δέ καί ἀνωτέρας τῶν 25. Ποῖα τά ἐλατήρια ἐννοοῦνται πολύ εὐκόλως.

Πολλά κοράσια ἄνευ προστάτου, ἐστάλησαν εις ἀπομακρισμένα μέρη καί ἐχάθησαν τά ἔχνη των· ἄλλα περιέπεσαν εις τήν ὁδόν τῆς ἀπωλείας ἦτο καί τοῦτο πρόγραμμα ἐξόντως τοῦ ἐλληνισμοῦ μεθοδικόν ἀπό τό γενικόν καταστρεπτικόν προγραμματίων. Πολλάκις εις τά γραφεῖα ἔκαμον λόγον εις τόν διοικητήν Πετρώφ, ἰδίᾳ δέ εις τόν βοηθόν αὐτοῦ Ἡλίαν Τρόμπεφ ὑπολοχαγόν ἐξ Ἰστίπ, καί εις τόν φρούραρχον τῆς πόλεως Ἀγγελήεφ Συναγματάρχου, νῦν δέ στρατηγοῦ εις Βιδίνιον, καί εις τόν στρατηγόν Θεοδορώφ παρουσιάσθην καί εἶχα τό σθένος νά τοῦ κάμω λόγον διά τό ζήτημα αὐτό. Παρ' ὄλων ἐκοροΐδεύθην καί παρ' ὄλων ἔλαβον τήν στερεότυπον ἀπάντησιν «τώρα εἶνε πόλεμος, αὐτά πρέπει νά γείνωνται».

Πολλοὺς τρόπους ἐκμεταλλεύσεως μετῆλθον ἐξ ἡμῶν τῶν περιορισμένων αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί. Εἷς δέ κλασικός τρόπος ἦτο καί ὁ ἐξῆς π.χ. παρεκάλουν τόν στρατιώτην α ἢ ἐπιλοχίαν νά μοῦ προμηθευθῆ ἐκ τῆς πόλεως τσιγαρέτα ἢ ἄλλον τι φαγόσιμον, ὁ στρατιώτης κατεχόμενος εις τήν πόλιν ἐκόμιζεν 100-200 κυτία τσι-

γαρέτα ἢ φαγόσιμα τῆς ἀξίας πενταπλασίας, ἤμην ἠναγκασμένος νά τά δεχθῶ διότι ἄλλως ἀλλοίμονον.

Ὅσοι ἔζησαν εἰς τήν πόλιν εἴτε ὡς ἐλεύθεροι ἢ καί ὡς ἐργᾶται ἔφερον ταινίαν ἐπί τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος μέ ἀριθμόν καί μέ ἀρχικά ψηφία Inter, δέν ἐπιτρέπετο πέραν τῶν 6 μ.μ. νά περιφέρωνται· αὐστηρός ἔλεγχος ἐφ' ἡμῶν ἐγένετο ὑπό τῆς ἀστυνομίας καί ἰδία ὑπό τοῦ διοικητοῦ ταύτης Λοχαγοῦ Μάντωφ, τυράννου τῶν Ἑλλήνων. Οὐδεμία ἰδιωτική ἐργασία ἐπετρέπετο εἰς ἡμᾶς ὅσοι ἠθέλησαν νά ἀνοίξουν μικρά καταστήματα ἀμέσως ἀπηγορεύθη τοῦτο ὑπό τοῦ Μάντωφ καί Νομάρχου Μαργιάρωφ: «εἰς τοὺς ὀμήρους Ἑλληνας, ἔλεγον, ἐργασίαι βαρεῖς καί ὑπό αὐστηρόν κοντρόλ, ὥστε νά μὴ ἠμποροῦν νά σηκώσουν κεφάλι ποτέ».

Ἐπειδὴ ἐκ τῶν πολλῶν ἀπολυμάνσεων διά τῶν κλιβάνων τά ἐνδύματα ὄλων ἔγιναν κουρέλια, παρουσιάσθη μία ἐπιτροπή ἐγκρίτων Ἑλλήνων εἰς τόν Νομάρχην διά νά τόν παρακαλέσουν νά τοὺς δοθῇ ἄδεια ὅπως μεταβῶσι εἰς τά μέρη των καί ἐφοδιασθῶσι ἀφ' ἐνός μὲν διά χρημάτων καί ἐνδυμάτων, ἀφ' ἑτέρου δέ ἴδωσι τάς οἰκογενεῖας των. Στερεότυπος τοῦ Νομάρχου ἀπάντησις μέ τόν ἀγριότερον τρόπον: «Ἐάν κρύνετε διότι δέν ἔχετε φορέματα, θά σᾶς στείλω εἰς τό Ὅσμιάν Παζάρ νά κόβηται ξύλα καί ἐκεῖ θά ζεσταθῆτε ὅσον δ' ἀφορᾷ διά τάς γυναῖκας, νά μὴ στεναχωρησθε καί πολύ διότι αὐταί εὖρων ἀντικαταστάτας πολύ καλύτερους ἀπό σᾶς ἄντε νά χαθῆτε ἀπ' ἐδῶ».

Ἐάν θελήσω νά περιγράψω λεπτομερῶς τά ὅσα εἶδον ἤκουσα ἢ ἐδοκιμάσαμεν κατά τό διάστημα τῆς διαμονῆς μας εἰς Βουλγαρίαν δέν θά μοι ἐξήκει ἐν ἔτος ὀλόκληρον νά γράφω διά νά δυνηθῶ, συντόμως πάλιν, νά ἐκθέσουν τό ἀτελεύτητον μαρτυρολόγιον τῶν ἀδελφῶν μου.

Συνεπεία τῶν κακουχιῶν καί στερήσεων, βιασμῶν καί τόσων ἄλλων βασάνων, κατά χιλιάδας ἀπέθανον εἰς Καρνοβάτ, Κίτσεβον (ἐνταῦθα καί ζωντανοί ἐκάησαν μερικοί, διότι δῆθεν ἔπασχον ἀπό ἔξανθ. τύφον), Μαρίτσα, Πλιάτσκοβσι καί ἀλλαχοῦ. Ἀπό τάς πρῶτας ἡμέρας τῆς προελάσεως τῶν βουλγάρων εἰς τήν ἀνατολικήν Μακεδονίαν, ἀπό πείνα καί δολοφονίας ἀπέθανον πλέον τῶν 60 χιλιάδων ἀνθρώπων, ἐν Βουλγαρία ἐπίσης ἀφῆκαν τά κόκαλά των πλέον τῶν 20 χιλιάδων καί ἔτσι συνετελέσθη τό μέγα ἔργον τῶν Βουλγάρων νά μεταβάλουν εἰς ἐρείπια καί ἀπέραντον κοιμητήριον τήν ἀνατολ. Μακεδονίαν.

Τάς στιγμάς τῆς δοκιμασίας ἄς [.....] παλαίοντες ἑκατοντάκις τό δευτερόλεπτον μέ ζωὴν καί θάνατον, τό χρῆμα ἦτο ἡ μόνη δύνα-

μεις ἤτις ἠδύνατο νά παρατείνῃ τὰς ἡμέρας τῶν βασάνων μας. Ἐγὼ ὁ ἄσημος, ὁ μὴ ἔχων οἰκογένειαν ὑπάλληλος διὰ νά ἀντιπαλαίσω πρὸς τὴν κατάστασιν, ἔδαπάνησα 32 χιλιάδας δραχμῶν πλὴν τῆς ζημίας ἣν ὑπέστην εἰς ἔπιπλα. Εὐκόλως δύναται νά εἰκάσῃ τις ὅποια εἶναι ἡ ὑλικὴ ζημία τῶν οἰκογενειάρχων. Τέλος πάντων ἐν ὀλίγοις οἱ Βούλγαροι μετῆλθον καθ' ἡμῶν παντός εἶδους ἐκβιασμούς, ἐκβιασμούς εἰς ἀνθρώπους οὐδεὶς οὔτε ἐφαντάσθη πότε καὶ γιὰ τοῦτο ὅσοι ἐπιστρέφουν σήμερον ζωντανοὶ εἶνε ὄλοι ἄρρωστοι καὶ μισοὶ ἄνθρωποι.

Ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὸ ἐξοντοτικὸν πρόγραμμα τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν Σιούμεν καὶ ὅλα τὰ ρουσφέτια τὰ ὅποια κατὰ καιρούς ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων αἱ τῆς Σιούμεν ἀρχαί, ὅταν τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν Σόφιας ἐζήτησε γραμματεῖς γνωρίζοντες τὴν γλῶσσα των διὰ νά τακτοποιήσῃ τοὺς πίνακας τῶν ὁμήρων Ἑλλήνων, ὑπέδειξαν ἐμὲ, μόνον καὶ μόνον νά μὲ ἀπομακρύνουν.

Παρέμεινον ἐν Σόφια 15 ἡμέρας. Παρεπονέθη διὰ τὴν κατάστασιν εἰς τὸν στρατηγὸν Μήτεφ, γενικὸν διοικητὴν τῶν ὁμήρων καὶ αἰχμαλώτων, ἐμαρτύρησα τὰς κλοπὰς καὶ ἀτιμίας ἅτινες καθ' ἡμῶν ἔγειναν. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐντονώτερον μετὰ πόνου ψυχῆς ἔπραξα καὶ εἰς τὸν Ἀντισυνταγματάρχην Ἰβάνωφ, ἐπόπτη ἐπὶ τῶν ὁμήρων πλὴν οὐδὲν προληπτικὸν μέτρον, οὐδεμίαν διαφορὰ ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Ἀπ' ἐναντίας μὲν ἐπέστρεψα ἐκ Σόφιας, ἔνθα ἠρνήθη νά ἐρφασθῶ ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶμιον κακογράφος, αἱ ἀρχαὶ Σιούμεν μὲ ὑποδέχθησαν μὲ ὕβρεις καὶ ἀμέσως μὲ περιόρισαν, διότι οἱ κ.κ. Μήτεφ καὶ Ἰβάνωφ εἰδοποίησαν τὰς ἀρχὰς Σιούμεν τὸ τί εἶχον καταθέσει κατὰ αὐτῶν.

Μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα οὐδεμίαν χρηματικὴν ἀρωγὴν οὐδαμῶθεν. Ἀπὸ τὸ Πάσχα καὶ ἔπειτα ἐνεφανίσθη ὁ Ὀλανδὸς κ. Fritzhi, γραμματέας τοῦ Κομιτάτου ἐπὶ τῆς παροχῆς βοηθημάτων εἰς τοὺς αἰχμαλώτους καὶ διένειμε ἀρκετὰ ποσὰ, σώσας κυριολεκτικῶς τὸν κόσμον. Τὸ μέγα ἐνδιαφέρον αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἄξιον πάσης προσοχῆς. Ὁ κ. Fritzzi, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐφάνη ὅτι ἐξυτηραίτη πλήρως τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα· ἐκθύμως συστήνω τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν σωτήρα εἶμαι τῆς γνώμης νά τοῦ ἀπονεμηθῇ παράσημον ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

Ἀπὸ τὸ Πάσχα καὶ ἐντεῦθεν, τέλος πάντων, ὁ κόσμος κᾶπως ἀνεκουφίσθη χρηματικῶς, ἀλλὰ πῶς ἔζησαν τόσοι καὶ τόσοι ὑπάλληλοι μέχρι τοῦ Πάσχα; αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα ἐρώτημα. Εὐρέθησαν μεγάλη εἰς τὴν καρδίαν πατριῶται, οἵτινες δὲν ἔχασαν

τό θάρος των, ἀλλ' οὔτε τούς ἀδελφούς των ἀφήκαν νά 'ποθάνουν. Ὁ τήν πρώτην γραμμὴν κατέχων τοιοῦτος, ὅστις ἔσωσε ἀφανῶς διανεμίων μεγάλα χρηματικά πόσα, προλαμβάνων αὐτοκτονίας καί τόσα ἄλλα δυστυχήματα πασχόντων ἀδελφῶν, ὑπῆρξε ὁ συμβολαιογράφος Σερρῶν Γεώργιος Πολιτόπουλος, κάτοικος Ἀθηνῶν.

Αὐτός μέ μία λέξι, καίτοι ἔπασχε σωματικῶς καί εἶχε ἀνάγκη πολλῶν ἐξόδων, περιόρισε τά ἐξοδά του, διένειμε βοηθήματα καί δάνεια, πολλῶν ὅτι περιττόν εἶχεν, μόνον καί μόνον νά προλάβῃ ἓνα ὑπάλληλον.

Ἐγγε στόν ἄνδρα αὐτόν, τόν ἀφαντάστως ψυχικῶς μορφωμένον. Ὁ κ. Γ. Πολιτόπουλος ἐλθὼν εἰς Σέρρας ἐσχάτως, εὔρεν τό γραφεῖον του διηρηπαγμένον. Πάσχων δέ χρηματικῶς καί σωματικῶς, κατῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἀρκετά εὐχαριστημένος διότι ἔπραξε τό καθήκον του. Πόσοι ὑμῶν ἦσαν μέσα εἰς τὰς 80 χιλιάδας Ἑλλήνων ὡς τόν Πολιτόπουλον νά χαρίσῃ τήν ζωὴν των εἰς τούς ἄλλους; Ἀναμετρῶ καί δέν εὐρίσκω παρὰ τόν Γ. Πολιτόπουλον εὐχῆς ἔργον τοιοῦτοι ἀδάμαντες νά μὴ παραγονίζωνται.

Τό ἐλάχιστον ὅπου ἡ πολιτεία δύναται νά τοῦ προσφέρῃ εἶνε: ὁ κ. Πολιτόπουλος καί ὡς ἄνθρωπος ἀρκετά μορφωμένος ψυχικῶς καί ὡς ἀνήκον εἰς τό κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τοῦ Βενιζελισμοῦ ἀπό ἐτῶν καλόν θά ἦτο νά καταλάβῃ θέσιν εἰσαγγελέως, ἀφοῦ προηγουμένως παρασημοφορηθῇ. Τοῦτο θά εἶνε μια ἀνταμοιβή τοῦ ἔθνους γιά τά καλά του παιδιά, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τά κακά του παιδιά τά ὅποια πρέπει νά τιμωρήσῃ, διότι πράγματι εἰς τήν περίπτωσιν αὐτήν πολλοί τῶν ὑπαλλήλων ἐφάνησαν δειλοί καί [...] αἰσχρῶς, λησιμονήσαντες τήν ιδιότητά των ἀπό τὰς πρώτας ἀκόμη ἡμέρας τῆς ἐμφανίσεως τῶν Βουλγάρων.

Ἐσχάτως ἐπανακάμπτων, εἰς τόν σταθμόν Ξάνθης ὁ συνταγματάρχης Ἰβάνωφ μέ συνήντησε καί μοι παρεκάλεσε νά μὴ κάμω λόγον εἰς τήν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν δι' ὅσα γνωρίζω περὶ τῶν βουλγαρικῶν ὀργάνων, τά ὅποια ἐβασάνισαν πολυτρόπως τούς Ἑλληνας ὁμήρους, διότι, δῆθεν, ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἔλαβε τά μέτρα τῆς καί ἐτιμώρησε ὅλους τούς παρανόμους αὐτούς: ψευδέστατον, διότι ἐγὼ πρὸ 10 ἡμερῶν ἤμουν εἰς Σιούμεν δέν εἶχον ἴδη παρόμοιόν τι. Ἡ Βουλγαρικὴ ἀναίδεια μέχρι ποίου βαθμοῦ ἔχει φθάσει.

Ἐν Θεσ/νίκῃ 6 Νοεμβρίου 1918

Γκαίτε Τζοβαρόπουλος

Συμπληρωματική Έκθεση
Γκαϊτε Τζοβαροπούλου
υποδιοικητοῦ Δεμίρ Ίσσά

Δύο ὑπῆρχον εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ἐκτοπισθέντων Ἑλλήνων βιβλία γενικά, ἐξ ὧν τό μὲν ἓν περιελάμβανε ἄρρενας ἀπό τοῦ 16 μέχρι καί τοῦ 65 ἔτους, ἐκτοπισθέντας διά στρατιωτικοῦς λόγους ὡς δισχυρίζοντο οἱ Βούλγαροι / По боевнц сводраженчя /² οὗτοι συνεποσοῦντο εἰς 45 περίπου χιλιάδας. Ὑπῆρχε καί δεύτερο βιβλίο ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνεγράφοντο πάντες ὅσοι, λόγω τῆς πείνας μὴ δυνάμενοι νά ζήσωσιν ἐν Μακεδονία, ἠναγκάζοντο διά προπαγάνδας νά μετοικήσωσιν εἰς Βουλγαρίαν καί νά ἐξεύρωσιν ἐκεῖ ἐργασίαν. Ὡς ἐκ τοῦ μέτρου τούτου πλῆθος ἀνδρῶν καί γυναικῶν πάσης ἡλικίας καί τάξεως, πολύ δέ καί οἰκογενειακῶς, μετέβησαν εἰς Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐκεῖ τούς εὔρεν ἡ αὐτή τύχη ἐδοκεύμασαν καί οἱ πρότοι, οὐδεμίαν διαφορὰ σχεδόν τοιαύτη ἦσαν περί τὰς 20 χιλιάδας.

Ἄλλη τάξις ἦτο ἡ ἐξῆς: ὅταν ἔγινε ἡ προέλασις τῶν Βουλγάρων κατά μῆνα Αὐγούστου τοῦ 1916, ἓνα ἢ δύο μῆνας μετά ταῦτα ἐν μιᾷ καί μόνη νυκτί ἐξετόπισαν πάντας τούς κατοίκους Τζουμαγιάς καί τῶν πέριξ εὐρισκομένων 10-15 χωρίων, μετέφερον δέ εἰς Βουλγαρίαν σὺν γυναιξί καί τέκνοις καί συνεποσοῦντο [Σ.Μ. Στο σημεῖο αὐτό τελειώνει το κείμενο της σελίδας τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλά ἀπό κάτω υπάρχει πάλι ἡ σημείωσις: «Πρὸς τόν κ. Πρωτονοτάριον διευθυντήν τοῦ γραφείου τοῦ Τύπου» καί συνεχίζεται το κείμενο στην ἐπόμενη σελίδα] δὲ οὗτοι εἰς 10 περίπου χιλιάδας.

Ὅταν ἐγένετο ὁ ἐκτοπισμὸς ἐπισημῶς πλέον, τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, δηλ. τὴν 29 Ἰουνίου 1916³, πολλοὶ παραμείναντες εἰς Βουλγαρίαν ἐπὶ 8-10 μῆνας δι' [...] καί ρουσφετιῶν κατόρθωσαν νά ἀποσύρωσιν καί τὰς οἰκογενείας των εἰς Βουλγαρίαν διά νά μὴ ἀποθάνωσιν τῆς πείνης ἀργότερον ὅμως καί μέχρι τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἐξετοπίσθησαν γυναικόπαιδα κατά συνουκίας, προτιθέμεναι αἱ ἀρχαί νά ἐκκενώσωσιν τὴν πόλιν Σερρών ἰδία. Ἀπὸ μηνὸς λοιπὸν Ἰανουαρίου 1918 μέχρι Αὐγούστου ἰδ. ἔτους διήλθον ἀπὸ τὰ γραφεῖα πλέον τῶν 10 χιλιάδων γυναικο-

2. «Γιὰ λόγους στρατιωτικοῦς» (Σ.Μ.).

3. Εδῶ ὁ Τζοβαρόπουλος γράφει λάθος τὴ χρονολογία «1916», ἀντὶ τῆς ὁρθῆς 1917 (Σ.Μ.).

παιδων διά νά συναντήσωσιν τούς συζύγους ἢ ἀδελφούς αὐτῶν, ἐργαζομένους εἰς τά ἔργα τά δημόσια. Ἐκ τῶν 10 δέ αὐτῶν χιλιάδων ψυχῶν, αἱ 9 χιλιάδες βιαίως ἐξετοπίσθησαν, μόνον δέ περί τά 1000 ἄτομα ἐπέτυχον δι' ἀναφορῶν καί [...] καί ρουσφετιῶν νά ἔλθωσιν εἰς Βουλγαρίαν, παρὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν, καί δέν διέφεραν καθόλου ἀπ' ἀλλήλων. Τό ἐπίσημον ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν πρὸς τούς ἀπανταχοῦ εὐρισκομένους φρουράρχους διελάμβανε ὅπως ἐκτοπίσωσιν καί ἀποστείλωσι εἰς Βουλγαρίαν *Всѣхъ бѣгоушихъ братами* πάντα ἄρρενα πληθυσμόν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, Ἑλληνας ἀπό τοῦ 20 μέχρι καί τοῦ 45 ἔτους. Ἐάν ἡ ἀντίληψις τῶν κατά τόπους στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἦτο ὅπως τό μέτρον τοῦτο ἐφαρμοσθῆ καί ἐπὶ προσώπων μικροτέρας ἢ μεγαλυτέρας ἡλικίας ἀπό τήν ὀριζομένην διά στρατιωτικούς λόγους, δύναται νά ἐφαρμοσῶσι ταύτην κατά τήν ἀντίληψίν των.

Οἱ διάφοροι φρουράρχοι, εἰσηγήσει τῶν ὀργάνων τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας ἀποτελουμένης ἀπό κομιτατζήδες, εὗρον καιρόν νά ἐκδικηθῶσιν καί ἐφήρμοσαν τό μέτρον εἰς εὐρυτάτην κλίμακαν, μὴ ἀφήσαντες οὐδαμοῦ κατά πρῶτον μὲν ἀρσενικόν ἄνθρωπον, ἐσχάτως δέ προτιθέμενοι νά καθαρίσωσι τόν τόπον καί ἀπό τό θῆλυ γένος. Ὅλοι οἱ ἐκτοπισθέντες ἦσαν ἐγγεγραμμένοι εἰς βιβλία ἅτινα ἔφερον ἐπικεφαλίδα *Всѣхъ бѣгоушихъ братами* ὅσοι ἐκτοπισθέντες Ἑλληνες.

Πολλοὶ Βούλγαροι ἔλαβον κορίτσια ὡς ὑπηρέτριες καί πολλῶν τά ἔχνη ἐχάθησαν, διότι ἀντελήφθη πολὺ καλά ὅτι διενεργεῖτο μάλιστα προπαγάνδα διά τόν σκοπὸν τοῦτον.

Τούς πρῶτους 3-4 μῆνας δὲν ἐκρατεῖτο βιβλίον θανάτων, συνεπῶς δυσκόλως δύναται τις νά μάθῃ τούς ἐπισυμβάντας καί ἐκ ποίας ἀσθενείας θανάτους — πάντων ἐκ κακώσεων — ἀργότερον ὅμως ἔγινε διπλότυπον καί ἐξεδίδετο ἡ ἄδεια ταφῆς μέ τήν πιστοποίησιν τοῦ ἱατροῦ.

Αἱ μηνιαῖαι εἰσπράξεις τοῦ γραφείου, ἀπό τὰς χρηματικὰς καταβολὰς τῶν ἐργατῶν ὡς φόρον τρόπον τινά, ἀνῆρχοντο εἰς 140-150 χιλιάδας λεβίων⁴.

4. Τον Οκτώβριο του 1917, οι 100 ελληνικές δραχμές αντιστοιχοῦσαν σε 140 βουλγαρικά λέβια, γράφει στις «Σημειώσεις» του ο αιχμάλωτος του Κάρνομπατ της Βουλγαρίας Λάσκαρις Πολυζωίδης: «Σερραϊκά Χρονικά» - Τόμος 19ος, Αθήνα 2019, σελ. 32 (Σ.Μ.).

Ὁ ἐργαζόμενος ἐπληρώνετο 20 λεπτά τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὸ γραφεῖον, ἀλλὰ μόνον ἓάν εἰργάζετο εἰς ἰδιώτην Βουλγαρον οὐχὶ δέ καί εἰς δημοσίαν ἐργασίαν. Ἡ πληρωμὴ ἐγένετο πάντοτε εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργασία ποτέ δέν ἔπαυε, διὰ τοῦτο καί τὰ 20 λεπτά καθ' ἡμέραν ἀναλογοῦντα εἰς τὸν ἐργάτην ποτέ δέν κατεβλήθησαν εἰς τὸν ἐργάτην.

Ὅταν πλέον ἦλθε διαταγὴ νά μᾶς ἀποστείλωσι εἰς τὰς ἐστίας ἡμῶν, καί τοῦτο 5 ἡμέρας μετὰ τὴν προέλασιν τῶν στρατευμάτων, ἐπέιγουσα διαταγὴ εἰς τοὺς Νομάρχας τοῦ Κράτους ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Ἑσωτερικῶν⁵ νά καταγράψωσι πάντα Ἕλληνα ἐπιθυμοῦντα νά παραμείνῃ ἐν Βουλγαρία, ἐννοεῖται ὅτι τινές καταγράφησαν διότι ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς των ἐφοβοῦντο νά ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἑλλάδα.

Θεσσαλονίκη 8 Νοεμβρίου 1918

Γκαίτε Τζοβαρόπουλος

5. Της Βουλγαρίας (Σ.Μ.).



Περγαμηνή απονομῆς στον Γ. Τζοβαρόπουλο
 ΜΕΤΑΛΛΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ
 ἀπὸ τον τότε Πρόεδρο της Ελληνικῆς Δημοκρατίας Αλέξανδρο Ζαΐμη,
 Νοέμβριος 1932.